

کتاب‌شناسی ترجمه‌های

فارسی قرآن کریم

محمد تقی اجاق فقیهی

محمد بن جریر بن یزید بن غالب، مؤلف تاریخ طبری از علمای قرن سوم است. این تفسیر در نیمه دوم قرن چهارم (۳۵۲ ق) در دوران سلطنت منصور بن نوح سامانی به فارسی برگردانده شده است، هر چند مرحوم عباس زریاب خوئی و دیگران ترجمه بودن آن را از تفسیر طبری مردود دانسته‌اند، اما اهمیت آن از حیث محتوای تاریخی و کاربرد لغات فارسی در برابر لغات عربی به قوت خود باقی است.

تفسیر کشف الاسرار از ابوالفضل رشید الدین میبیدی (اوایل قرن ششم) است. این تفسیر در سه بعد ترجمه، تفسیر و تأویلات عرفانی از قرآن سامان یافته است. اهمیت این تفسیر نیز علاوه بر مطالب تفسیری و عرفانی در کاربرد واژه‌های فارسی در مقابل واژه‌های قرآن است.

گذشته از این دو تفسیر فارسی کهن، می‌توان از صدها قرآن ترجمه شده‌ای نام برد که با وجود خیل دشمنان دین و فرهنگ و کتاب سوزان، به دست ما رسیده و در این گوشه و آن گوشه جهان از کتابخانه‌های کوچک شخصی تا

از دیر باز مسلمانان در هر گوشه جهان به ترجمه قرآن کریم به زبان خویش می‌پرداختند. از این میان فارسی گویان، گوی سبقت را از دیگران ربوده‌اند. چنانکه گزارش شده، مسلمان فارسی نخستین مترجمی بود که سوره فاتحه الکتاب را به اجازه پیامبر خدا (صلی الله علیه وآله) به فارسی ترجمه کرد.

ابوالمظفر شهفور اسفراینی در تاج التراجم فی تفسیر الأعاجم آورده است: «مسلمان فارسی از مصطفی -صلی الله علیه وآله وسلم- دستور خواست تا قرآن به پارسی به قوم خویش نویسد. وی را دستوری داد. چنین گفتند که وی قرآن بنبشت و پارسی آن اندر زیر آن نبشت. آن گه آن بنبشت: هذا القرآن الذی انزل علی محمد؛ این است قرآن که فرو فرستیده آمده است بر محمد صلی الله علیه وآله وسلم». (درمکانه قرآن، ۱/ سیزده)

ترجمه‌های بسیاری از قرآن کریم در دست ماست که از این میان دو ترجمه ارزنده طبری و کشف الاسرار میبیدی است. تفسیر طبری، یا جامع البیان عن تأویل آی القرآن، از کهن‌ترین ترجمه‌ها و تفسیرهای فارسی قرآن است. مؤلف آن ابو جعفر

□ □ □

فرنگی‌ها در چاپ قرآن‌های مترجم، هم چون متن قرآن بر مسلمانان پیشی بسته‌اند. روی‌توس کتسیس (رابرت کتونی) در سال ۱۵۴۳ قرآن را با ترجمه لاتینی در بازل به چاپ رساند.

نخستین ترجمه فارسی چاپی متعلق است به کمال‌الدین بن حسین بن علی واعظ کاشفی که در سال ۱۸۳۷م در کلکته به چاپ رسید. بنا به گزارش مؤلفان کتاب‌شناسی جهانی ترجمه‌ها و تفسیرهای چاپی قرآن، تاکنون ۱۰۷ ترجمه فارسی از قرآن به چاپ رسیده است. ظاهراً نخستین چاپ از ترجمه فارسی قرآن، گذشته از چاپ‌های سنگی، در ایران متعلق است به ترجمه مرحوم مهدی الهی قمشه‌ای در سال ۱۳۲۳. با احتساب چند ترجمه‌ای که در دست ترجمه و چاپ هستند، شمار ترجمه‌های فارسی چاپی در ایران شاید از پنجاه افزون شود. آنچه از این دست تاکنون در پنجاه سال گذشته به دست مترجمان ایرانی ترجمه شده و با نام مترجم به چاپ رسیده، بر اساس ترتیب نام آنان در دو بخش خواهد آمد. بخش یکم ترجمه‌های کامل قرآن کریم؛ بخش دوم پاره‌ها و بخش‌هایی که از قرآن کریم ترجمه شده معرفی خواهد شد.

کتابخانه‌های بزرگ، حتی در فرنگ محفوظ مانده است. تنها ۱۴۲ نسخه خطی در کتابخانه آستان قدس مینا و اساس فرهنگنامه قرآنی بوده است که در نوع خود از فرهنگنامه‌های منحصر به فرد محسوب می‌شود.

برای نمونه برخی از قرآن‌های مترجم کهن که به دست چاپ سپرده شده‌اند عبارتند از:

۱- ترجمه قرآن نسخه مورخ ۵۵۶ هجری. به کوشش محمد جعفر یاحقی، مشهد، مؤسسه فرهنگی شهید محمد رواقی، ۱۳۶۴. ۲۵ + ۷۸۰ ص.

۲- ترجمه قرآن موزه پارس. از مترجمی ناشناس. به کوشش علی رواقی. تهران، بنیاد فرهنگ ایران، ۱۳۵۵. ۱۴ + ۵۲۲ ص.

۳- نمونه‌ای از قرآن مجید به خط ثلث با ترجمه پارسی کهن، وقف شده بر روضه رضویه در سال ۹۲۱ هجری قمری. مشهد، آستان قدس، ۱۳۴۹. ۱۰۰ ص.

۴- سوره مائده از قرآن کوفی کهن، با ترجمه استوار فارسی به اهتمام رجائی. مشهد، آستان قدس، سازمان امور فرهنگی و کتابخانه‌ها، ۱۳۵۰. بیست و دو + ۱۲۴ ص.

۵- تفسیر شفقشی. ترجمه کهن بخشی از قرآن کریم. به اهتمام و تصحیح محمد جعفر یاحقی. تهران، بنیاد فرهنگ ایران، ۱۳۵۵ ش.

۶- متنی پارسی از قرن چهارم هجری، معرفی قرآن خطی مترجم شماره ۴ از رجائی. مشهد، آستان قدس، سازمان امور فرهنگی و کتابخانه‌ها، بی‌تا. ۲۳۵ ص.

۷- قرآن قدس، کهن‌ترین برگردان قرآن به فارسی. پژوهش علی رواقی. تهران، مؤسسه فرهنگی شهید محمد رواقی، ۱۳۶۴.

۸- قرآن مجید، کشف معروف سبزواری با ترجمه فارسی، تهران، شرکت طبع کتب، بی‌تا.

بخش اول

۱- آل آقا، حکمت

قرآن کریم با معنای فارسی. تهران، شرکت نسبی اقبال و شرکاء، ۱۳۴۷ و ۱۳۵۳. ۹۷۲ + د ص. وزیر.

۲- آیتی، عبدالحسین

کتاب نُبی: فارسی قرآن. چاپ اول: [تهران]، (چاپخانه یمنی و چاپخانه شرکت سهامی طبع کتاب)، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۶. ج. ۳. ۳۹۴ + ۴۱۶ + ۵۲۴ ص، خشتی.

مترجم که از شعرا و نویسندگان معاصر بوده در ستین جوانی به فرقه بهائیت گرایش پیدا می‌کند و پس از گذشت چند سالی از آن فرقه ضالّه سرخورده شده کتاب کشف الحیل را در سه جلد پیرامون حیل‌ها و نیرنگ‌های بهائیان تدوین می‌کند.

نُبی به معنای قرآن، مصحف است و نبی و نوبی هم گفته شده (فرهنگ عمید). مترجم که قصد داشته تقریباً ترجمه‌ای سهل و آسان از قرآن کریم بسازد، تا واسطه جزء سوم را فقط به آوردن ترجمه و تفسیری مختصر از قرآن کریم، بدون ذکر متن آیه، اکتفا کرده و از آن به بعد آیات را نیز، بدون اعراب گذاری، آورده است. در آغاز هر سوره به معنای آن و احیاناً اگر حروف مقطعه باشد به معنای حروف مقطعه اشاره کرده است. توضیحات و تفسیرها را در پاورقی و یا با قید تذکره از ترجمه جدا کرده است. این ترجمه با تفریظ الحاج سید محمد علی بن علی المبارکی الاصفهانی به طبع رسیده است.

۳- آیتی، عبدالمحمّد

قرآن مجید. چاپ سوم: تهران، سروش، ۱۳۷۱، ۶۰۶ ص، وزیر. خط حبیب الله فضائلی.

چاپ اول این ترجمه در سال ۱۳۶۷ و چاپ چهارم آن در سال ۱۳۷۴ منتشر شده است. ترجمه آیات در صفحات

روبه روی متن قرآن در سمت چپ آمده است. ویرایش ترجمه را موسی اسوار به عهده داشته است. ترجمه حاضر از بهترین ترجمه‌های قرآن در زمان حاضر است و بسیار مورد استقبال قرار گرفته است. مترجم در باره ترجمه‌اش می‌گوید: «... بنده در ترجمه خود سعی کرده‌ام چیزی به متن نیفزایم، یعنی در ترجمه قل هو الله احد ننوشته‌ام بگو یا محمد توضیحی که میان پرائز باشد، به آیات افزوده نشده. ترجمه تفسیری نیست. ترجمه متن است، واژه‌های نامأنوس ساختگی مانند خود وری در آن نیامده و کوشیده‌ام از لغات مبتذل و پیش پا افتاده خالی باشد. در این ترجمه برای پیدا کردن معانی واژه‌ها به تفاسیر و کتب لغت قدیم مراجعه کرده‌ام. چون مفردات راغب، وجوه قرآن و کشف زمخشری، مجمع البیان و مفاتیح الغیب فخر رازی. از تفاسیر فارسی در پی یافتن بهترین واژه به ترجمه تفسیر طبری، تفسیر سورآبادی، تفسیر روح الجنان ابوالفتوح و کشف الاسرار میبیدی مراجعه کرده‌ام، به ترجمه‌های معاصر سرکشیده‌ام، ولی در موارد اختلاف سعی کرده‌ام شیخ طوسی را حکم قرار دهم و به تفسیر تبیان مراجعه کنم...». (رک: مصاحبه کیهان فرهنگی با عبدالمحمد آیتی)

۴- استرآبادی، سید جمال الدین

قرآن کریم. [تهران]، مؤسسه انتشارات فراهانی، [۱۳۹۳ ق]. ۶۰۵ + ۲۶ + ۱۵۴ ص، رحلی. خط محمد خالقی.

ترجمه حاضر توسط محمد باقر بهبودی مقابله و تصحیح شده است. این ترجمه لفظ به لفظ است و توضیحات و تفسیر برخی از آیات در حاشیه صفحات ذکر شده است.

۵- الهی قمشه‌ای، محی الدین مهدی

القرآن الکریم. چاپ اول: تهران، مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۴۱۰ ق، ۶۰۴ ص، وزیر.

از مرحوم مهدی الهی قمشه‌ای علاوه بر ترجمه قرآن، ترجمه‌های صحیفه سجاده و مفاتیح الجنان نیز به چاپ

رسیده است. تاریخ چاپ اول این ترجمه سال ۱۳۲۳ است. این ترجمه به دو گونه عرضه شده: یکی در صفحات روبروی مصحف و دیگر در ذیل آیات. این ترجمه تاکنون ده‌ها بار در قطع‌های گوناگون از سوی ناشران مختلف به چاپ رسیده است. فرزند ایشان حسین الهی قمش‌ای، و محمد باقر بهبودی و حسن مسعودی، اصلاحاتی در این ترجمه به عمل آورده‌اند که به صورت جداگانه به چاپ رسیده است.

ویژگی و وجه تمایز این ترجمه با ترجمه‌های قبل از خود در این است که از زبانی ساده، پسند عمومی و نه چندان ادبی برخوردار است و توضیحاتی بر اساس اعتقادات شیعه بر آن افزوده شده است. اما اشکال بزرگی که بر آن شده همین است که توضیحات افزوده شده قابل تفکیک از اصل نیست چرا که توضیح و ترجمه درهم تنیده شده و پیکره‌ای واحد را به وجود آورده‌اند.

با تمام نقدهایی که بر این ترجمه وارد آمده، این ترجمه جایگاه ویژه‌ای در میان مردم داشته و حتی پس از چاپ ده‌ها ترجمه، هنوز به خوبی استقبال می‌شود.

۶- امامی، ابوالقاسم

قرآن کریم. چاپ اول: تهران، انتشارات نگار، ۱۳۷۰، ۶۸۶ص، رحلی. خط احمد نیریزی (قرن ۱۲).

ترجمه حاضر که از سوی سازمان اوقاف و امور خیریه و انتشارات نگار منتشر شده، با کاغذ کلاسه سنگین، تذهیب، جلد فاخر و جعبه‌ای زیبا، و به دلیل گرانی از دسترس عموم دور. متن ترجمه در صفحات مقابل مصحف به صورت پایا پای آمده است. توضیحات و نکات لازم در پاورقی آمده و از هرگونه اضافات در متن ترجمه پرهیز شده است. بخشی از گفتار مترجم در باره این ترجمه چنین است: «... در این راه از مفسران بلند پایه پیشین هم چون طبرسی و دیگران و از منابع اصیل لغت و مفردات فقه اللغة و فروق و جوه و جز آن و نیز

از مترجمان سلف... یاری جسته‌ایم.»

۷- برقمی، سید ابوالفضل

تابشی از قرآن، [تهران]، بی‌تا، تاریخ پایان ترجمه ۱۳۸۶ق. ج ۱، ۷۲۸ص، رحلی.

از این مترجم که گرایش‌های سلفی و وهابی داشته، آثاری چون حقیقت‌العرفان (التفتیش)، التفتیش در مسلک صوفی و درویش، عشق و عاشقی از نظر عقل و شرع و طب و عرفان به انضمام دو فهرست از عقاید صوفیه و شیخیه، نیز منتشر شده است. جلد اول این ترجمه از آغاز فاتحه‌الکتاب تا پایان سوره یوسف را دربر دارد. ۶۸ صفحه آغاز کتاب به مقدمه اختصاص یافته است. در مقدمه در باره کاتبان قرآن، قابل فهم بودن قرآن برای همه، عدم نیاز قرآن به تفسیر، قائلین به تحریف، تشابهات، خیانت در ترجمه قرآن و... سخن رفته است. از این ترجمه چاپ دیگری با مشخصات ذیل به طبع رسیده است.

قرآن کریم، به انضمام مرات الایات یا راهنمای مطالب قرآن. تهران، اقبال، ۱۳۳۹، ۴۲۵ص، وزیری.

۸- بصیر الملک (محمد طاهر مستوفی شیبانی)

القرآن الکریم. [تهران]. انتشارات جاویدان، بی‌تا. ۴۷۶ص. وزیری. خط حسن هریسی.

ترجمه حاضر، ترجمه‌ای ارزشمند و اثر خنامه یکی از رجال فرهنگی دوران قاجار، همزمان با مشروطیت است. تاکنون از این ترجمه چاپ‌های گوناگونی، به صورت سنگی و حروفی، منتشر شده است. ترجمه فوق با اصلاحات و انتخاب شادروان مهدی الهی قمش‌ای به چاپ رسیده است. مشخصات دو طبع دیگر از این ترجمه به قرار زیر است:

قرآن کریم. اقتباس از تفسیر بصیر الملک و آقا جمال خوانساری. تهران، کتابخانه اقبال، ۱۳۱۵. ۱۹ص.

قرآن رنگی با ترجمه فارسی، ترجمه بصیر الملک محمد

طاهر مستوفی شیبانی، تهران، محمد حسن علمی، ۱۳۴۴. ۴۸۰ص.

۹ - بهبودی، محمد باقر

معانی القرآن: ترجمه و تفسیر قرآن. چاپ اول: تهران، نشر خانه آفتاب، ۱۴۱۰ ق / ۱۳۶۹ ش. هشت + ۶۱۲ص، وزیری. خط [عثمان طه].

مترجم، سالهای متمادی را در تحقیق و تتبع و تصحیح متون اسلامی اعم از فقه و حدیث و کلام گذرانده است. اما متأسفانه ترجمه ایشان از قرآن کریم مورد توجه خواص قرار نگرفت و بر آن نقدهای تندی را وارد کردند، برای نمونه نگاه کنید به قرآن پژوهی، بهاء الدین خرمشاهی، صفحه ۳۸۱ و مجله پژوهشهای قرآن، شماره ۱، ص ۲۶۷.

در این ترجمه متن قرآن در قسمت بالای هر صفحه، در دو ستون، و ترجمه و تفسیر آن در پایین صفحه آمده است. مترجم عناوین سوره‌ها را نیز با توجه به محتوای آنها ترجمه کرده است. برای مثال سوره بقره را به «گاو بنی اسرائیل»، «ایمان»، «نفاق»، «اخلاص» و «فرمان‌های اجتماعی» و سوره نساء را به «خانم‌ها»، «بشریت»، و «ساختاری جامعه» ترجمه کرده‌اند. بنا به گفته مترجم، در این ترجمه، تفسیر ساده آیات با ترجمه قرآن هماهنگ و یک زبان آورده شده است، (ص هشت).

۱۰ - پاینده، ابوالقاسم

قرآن مجید. [تهران]. انتشارات جاویدان، تاریخ مقدمه ۱۳۳۶. لط + ۳۶۵ص. وزیری.

از مرحوم ابوالقاسم پاینده نزدیک ۴۰ اثر بر جای مانده است. از آثار ترجمه‌ای وی از عربی به فارسی می‌توان به زندگانی محمد (صلی الله علیه وآله)، تاریخ سیاسی اسلام، نهج الفصاحه، تاریخ عرب، مروج الذهب، التنبیه والاشراف و تاریخ طبری اشاره کرد. مترجم با این ترجمه، ترجمه‌ای

استوار و شیوا را از قرآن که ترجمه محض قرآن کریم را بدون اضافات تفسیری دربر داشته باشد، پایه گذاری کرد. بدون هیچ گزافه‌گویی این ترجمه نقطه عطفی در تاریخ ترجمه‌های قرآن به فارسی به شمار می‌رود و امروزه با گذشت بیش از سه دهه از تاریخ نخستین چاپ آن و با وجود ترجمه‌های دیگری که به محضر قرآنیان تقدیم شده است، هنوز مورد توجه است، بطوری که آقای محمد خواجه‌سوی در مقدمه ترجمه خود از قرآن کریم نوشته‌اند بنای ترجمه خود را بر ترجمه پاینده گذارده‌اند.

در ترجمه حاضر متن و ترجمه در دو ستون در کنار هم قرار گرفته است. مترجم در مقدمه از آشنایی خود با قرآن و مطالب دیگری چون نقش دانستن تاریخ اسلام در فهم قرآن، شمه‌ای از تاریخ اسلام، کیفیت نزول قرآن، جنگ سرد علیه قرآن، ترتیب آیات، راه تشخیص سوره‌های مکی از مدنی، و... سخن گفته است.

۱۱ - پور جوادی، کاظم

قرآن کریم. چاپ اول: تهران، بنیاد دایرة المعارف اسلامی، ۱۳۷۲ ش / ۱۴۱۴ ق. ۶۰۴ص، وزیری. خط حامد الآمدی.

مترجم در باره شیوه کار خود در امر ترجمه قرآن کریم چنین می‌گوید: «... ابتدا به مقابله و مقایسه بیشتر ترجمه‌ها اقدام کردم و پس از آن نوبت تفاسیر فارسی و عربی و فرهنگ لغات قرآن رسید. پس از این مرحله، جز در موارد بی‌ابهام و ابهام، به انتخاب اصلح دست زدم و در مواردی که چندین معنی و منظور از آن مستفاد می‌شود، کوشیدم مورد معقول و نزدیک تر را با وقایع زمان حضرت ختمی مرتبت، صلی الله علیه وآله وسلم، برگزینم. خلاصه کلام این که، قصد داشتم ترجمه‌ای سلیس و روان فراهم آورم...». (بینات، ۱۵۳/۲)

۱۲ - پور رنجبر، کوکب

قرآن مجید با ترجمه فارسی. تهران، انتشارات کتابخانه

اسلامیه، ۱۳۶۲، ۴۵۸، ص، وزیری.

در کتاب حاضر ترجمه آیات به صورت لفظ به لفظ در ذیل آیات بدون هیچ توضیحی آمده است.

۱۳ - تجریشی طهرانی، علی اکبر بن حسینعلی

قرآن مجید با ترجمه فارسی، تهران، مطبعة قاضی سعید به دستگیری حاجی عبدالرحیم، ۱۳۵۵ق / ۱۳۱۵ش. ۴۸ + ۴۵۹ ص. خط اسدالله بن محمد کاظم الموسوی الخوانساری.

۱۴ - تقوی، صادق

ترجمه و تفسیر قرآن مجید به ترتیب نزول سوره‌ها. تهران، بی تا، ۱۳۵۸. ۳۵۶ ص.

این ترجمه تاکنون به چاپ نرسیده و تنها نسخه‌هایی از آن دست به دست گشته است. مترجم، بر مذهب شیعه نبوده و گرایش‌های تعصب آلود سلفی داشته است.

۱۵ - خرماهی، بهاء الدین

تفسیر و ترجمه قرآن. چاپ اول: تهران، انتشارات نیلوفر، جامی و ناهید، ۱۳۷۴. ۹۱۲ ص رحلی. خط عثمان طه. از این مترجم تاکنون چندین نقد به برخی از ترجمه‌های فارسی قرآن و مقالات و کتاب‌هایی در زمینه‌های قرآنی به چاپ رسیده است.

مترجم پس از درج هر یک صفحه از مصحف شریف، در ستون مقابل ترجمه فارسی آن را آورده است. کلمات مشکل و مشابه و غریب هر آیه و مفاهیم کلیدی و مسائل دشوار در ذیل هر صفحه آمده است. در پایان این ترجمه واژه نامه قرآنی - فارسی و چند مقاله در زمینه تاریخ قرآن و عدم تحریف قرآن و مسائل دیگر قرآن پژوهی قرار دارد. (دایره المعارف، ۵۸۰ / ۲)

این ترجمه قرار است در نیویورک برای استفاده ایرانیان مقیم آمریکا و کانادا و اروپا، ترجمه و منتشر شود.

□

۱۶ - خواجه‌جو، محمد

القرآن الکریم، چاپ اول: تهران، انتشارات مولی، ۱۴۱۰ ق / ۱۳۶۹ ش. پنجاه و یک + ۴۱۶ ص، رحلی. خط فؤاد اول.

ترجمه حاضر از برجسته‌ترین ترجمه‌های قرآن کریم به شمار می‌رود. مترجم محترم برای این ترجمه مدت بیست سال تمام وقت صرف کرده است و در این راه ترجمه‌ها و تفسیرهای بسیاری را دیده است. وجه تمایز عمده این ترجمه از ترجمه‌های دیگر آن است که مترجم محترم وجوه و نظایر، یعنی معانی مختلف یک لفظ را در ترجمه ظاهر کرده‌اند.

مترجم در مقدمه‌ای مبسوط که دارای دوازده مشرق (فصل) است به مطالبی چون معانی وجوه و نظایر قرآن، لوح محفوظ، فهم بطون کلام الهی، بلاغت قرآن، محکم و مشابه آیات قرآنی، تعریف قرآن از زبان معصومین علیهم السلام، آداب خواننده قرآن، طبقه بندی و نام‌های قرآنی، معرفی قرآن حاضر، شناخت شأن نزول آیات و تاریخ قرآن پرداخته است. مآخذ تفسیری در پاورقی ذکر شده است و در حاشیه سمت راست هر صفحه از متن ترجمه، به شأن نزول آیات - که در پایان ترجمه آمده - ارجاع داده شده است.

۱۷ - رهنما، زین العابدین

قرآن مجید با ترجمه و جمع آوری تفسیر. تهران، انتشارات کیهان، ۱۳۴۶-۱۳۵۴، ج۴، ۶۵۴+بیست و دو + ۵۹ + ۷۵۱ + ۵۶ + ۶۹۲ + ۶۴۵ ص، وزیری. خط فؤاد اول.

مرحوم زین العابدین رهنما از برجسته‌ترین نویسندگان و محققان معاصر به شمار می‌رود. دو کتاب ارزشمند پیامبر (صلی الله علیه وآله) و امام حسین (علیه السلام) که بارها تجدید چاپ شده از مهم‌ترین آثار وی محسوب می‌شوند. ترجمه قرآن وی نیز از کم غلط‌ترین و شیواترین ترجمه‌های قرآن است و در ترجمه آن بزرگانی چون آیت الله شعرانی (ره) و

مشخصات چاپ اول این ترجمه به قرار زیر است: قرآن مجید با انضمام ترجمه و تفسیر. تهران، محمود کتابچی، ۱۳۴۹. ۵۷۹ ص. رحلی.

۱۹ - شاهین، داریوش

سخنان خدا یا قرآن کریم. چاپ اول: تهران، انتشارات جاویدان، ۱۳۵۹ ش / ۱۴۰۰ ق. ۲ ج. ۱۹۵۵ ص، وزیری. خط حاج حافظ امین راشدی.

آقای شاهین نویسنده و مترجمی است توانا که پیش از این، ترجمه نهج البلاغه وی بارها تجدید چاپ شده و مورد تحسین سخن دانان قرار گرفته است. ترجمه حاضر طی ده سال (۱۳۴۸ - ۱۳۵۸) انجام شده است. در مقدمه از تاریخچه ترجمه حاضر و منابع و مآخذ تفسیری آن یاد شده و سپس شمه‌ای از تاریخ زندگی حضرت رسول (صلی الله علیه وآله) آورده شده است. در انتهای هر سوره در بخش هامش، توضیح نام‌های ویژه، مکان‌های ویژه و واژه‌های چند مفهومی و ترجمه‌های دیگر آمده است. در پایان ترجمه (پیوستها)، ترتیب نزول سوره‌ها، مفاهیم و ویژگی‌های عمومی قرآن و گزیده‌هایی از احکام قضایی و شرعی قرآن مجید آمده است.

۲۰ - صادق نویری، عبدالمجید

قرآن کریم: قرآن برای همه. چاپ اول: تهران، کتابخانه نویر، ۱۳۶۲. ۲ جلد. دوازده + ۹۰۴ + ۱۰۱۳ ص، وزیری.

کتاب حاضر ترجمه‌ای است از تفسیری که توسط میر محمد کریم نجل الحاج میر جعفر العلوی الحسینی الموسوی، تحت عنوان تفسیر القرآن کشف الحقایق عن نکات الآیات والدقایق (تهران، بی تا، ۱۳۳۹) به چاپ رسیده است. ترجمه آیات، آزاد و معنا به معناست. توضیحات، داخل پرانتز آمده و پس از ترجمه هر آیه تفسیر و توضیح مختصری در باره آن ذکر شده است.

دکتر علی اصغر حلبی همکاری داشته‌اند. مرحوم رهنما قبل از انتشار رسمی این ترجمه نسخه‌های محدودی از آن را به نظر برخی از علمای اسلام رساند تا پس از اطمینان کامل از صحت ترجمه و رفع اشکال‌ها منتشر شود. تنها بدیاری این ترجمه دست خطی بود که از همسر محمدرضا پهلوی در ابتدای آن چاپ شده بود و همین امر سبب بی‌توجهی به یکی از بهترین ترجمه‌های قرآن کریم شد.

در مقدمه این ترجمه به بحث از کلیات قرآن، کیفیت ترجمه و تفسیر برخی از ترجمه‌های قرآن کریم پرداخته شده است. پس از هر آیه در ستون مقابل، ترجمه فارسی آن آمده است. وجود شماره مسلسل در پایان متن ترجمه، راهنمایی است برای یافتن تفسیر آن در پاورقی. قبل از آغاز هر سوره، در باره آن سوره و محتوای آن سخن گفته شده است. جلد اول از فاتحة الكتاب تا آخر سوره اعراف را دربر دارد و در پایان با عنوان قرآن در ادب فارسی، اشعاری از شاعرانی چون سنائی، عطار، مولوی، سعدی، حافظ و... آمده است. جلد دوم شامل سوره انفال تا پایان سوره حج، جلد سوم از آغاز سوره مؤمنون تا پایان سوره فصلت و جلد چهارم از آغاز سوره شوری تا آخر قرآن را در بر دارد.

۱۸ - سراج، رضا

قرآن مجید با ترجمه و تفسیر فارسی. تهران، شرکت سهامی طبع کتاب، تاریخ پایان کتابت ۱۳۹۲ ق / ۱۳۵۱ ش. ۵۶۹ + ۱۴۱ ص، رحلی. خط عبدالرحیم بن ابی الفصل افشاری زنجانی.

ترجمه حاضر تحت اللفظی بوده و متن ترجمه در ذیل آیات آمده است. موارد توضیحی در پرانتز قرار گرفته و در حاشیه تمامی صفحات، تفسیر مختصری از برخی آیات ذکر شده است.

۲۱ - عماد زاده [اصفهانی]، حسین

بررسی و ویرایش آقایان جواد محدثی و هیئت علمی دارالقرآن الکریم و با ویراستاری نهایی بهاء الدین خرمشاهی به چاپ رسیده است. چند تن از قرآن پژوهان معاصر، چون آقایان بهاء الدین خرمشاهی، محمدعلی مهدوی راد، مصطفی ملکیان و مهدی محقق بر این ترجمه مهر تأیید زده‌اند.

قرآن در چهارده قرن: تاریخ نزول و علوم و تفسیر و ترجمه و تطورات قرآن مجید. [تهران]، بی تا، ۱۳۸۶. اق. ۱۲۴ + ب + ۸۹۵ص، وزیری. خط احمد زنجانی، خط ترجمه خلیل بهزاد پور.

اخیراً (۱۳۷۴) این ترجمه با مشخصات فوق تجدید چاپ شده است.

مقدمه ترجمه حاضر بحث از تاریخ قرآن و علوم قرآنی را دربر دارد. وجه تسمیه و مطالب و محتوای هر سوره قبل از شروع ترجمه ذکر شده است. نوع ترجمه، ترجمه توضیحی مفصل است. بیان اسباب و شأن نزول و ثواب قرائت از دیگر خصوصیات این ترجمه به شمار می‌رود. اشکال عمده‌ای که بر این ترجمه وارد است، صفحه آرایی بسیار نامناسب آن است.

۲۴ - فیض الاسلام، علینقی

قرآن عظیم. تهران، فیض الاسلام، تاریخ پایان ترجمه ربیع الثانی ۱۳۸۸. ۱۶۶۹ص، وزیری. خط طاهر خوشنویس.

۲۲ - فارسی، جلال الدین

از این مترجم ترجمه نهج البلاغه در ایران معروف و مشهور است. در ترجمه حاضر آیات در بالای صفحات و ترجمه همراه با تفسیر و توضیحات در ذیل آمده است.

قرآن کریم. چاپ اول: تهران، انجام کتاب، ۱۳۶۹. ۱۲۰۹ص، رحلی. خط عثمان طه.

۲۵ - کاویان پور، احمد

قرآن مجید با ترجمه فارسی. چاپ اول: تهران، اقبال، ۱۳۷۲. ۶۰۴ص، وزیری. خط عثمان طه.

ترجمه آیات، که ترجمه آزاد است، در صفحات روبه روی متن مصحف شریف آمده است. مترجم در مقدمه، تاریخچه‌ای کوتاه از این ترجمه به همراه قواعد لازم برای ترجمه ذکر کرده است. موارد توضیحی با پرانتز از اصل ترجمه جدا شده است.

۲۳ - فولادوند، مهدی

این ترجمه که در مدت ده سال انجام یافته، ترجمه به معناست. ترجمه آیات در صفحات روبه روی مصحف به چاپ رسیده و لغات مشکل در پاورقی توضیح داده شده‌اند.

قرآن مجید، چاپ اول: تهران، دارالقرآن الکریم، ۱۴۱۵ق / ۱۳۷۳ش. ۶۰۴ص، وزیری. خط عثمان طه.

۲۶ - مجتوی، سید جلال الدین

القرآن الکریم. چاپ اول: تهران، انتشارات حکمت، ۱۳۷۱. ۶۴۰ص، وزیری.

ترجمه حاضر از ترجمه‌های موفق و مهم دهه اخیر به شمار می‌رود. مترجم محترم آن بیست سال برای ترجمه آن زحمت کشیده است. بخش‌هایی از این ترجمه قبلاً با عنوان گل‌هایی از قرآن، ترجمه نمونه شامل ۲۲ سوره قرآن (تهران، بی تا، ۱۳۳۶) منتشر شده است.

مترجم محترم از اساتید دانشگاه و دارای سابقه‌ای درخشان در امر ترجمه است. ترجمه وی از قرآن در زمره بهترین و استوارترین و شیواترین ترجمه‌های قرآن به شمار است. ویرایش این اثر را هم آقای حسین استاد ولی انجام

این ترجمه با راهنمایی‌های آیت الله خزعلی و تحقیق و

داده‌اند.

۳۰ - مکارم شیرازی، ناصر

قرآن مجید چاپ دوم: تهران، دارالقرآن کریم، ۱۳۷۳. ۶۰۴ص، وزیری. خط عثمان طه.

بنا بر گفته مترجم ترجمه ایشان محتوا به محتواست (جز در موارد نادری که ضرورت ایجاد کرده). و نیز از نوع ترجمه به زبان روزمره مردم (بینات، ۱ / ۱۴۱). ترجمه حاضر گرد آمده ترجمه‌هایی است که در تفسیر نمونه در ذیل آیات آمده است. ویراستاری آن را آقای جواد محدثی بر عهده داشته‌اند. تحقیق و بررسی این ترجمه را هیئت علمی دارالقرآن الکریم انجام داده‌اند.

۳۱ - هدایت

القرآن الکریم. جزء اول تا هشتم. چاپ اول: تهران، فرهنگسرای نیاوران، ۱۳۵۸ - ۱۳۶۱. ۳۰۹ص، رحلی. خط محمد حسین ابن علی عسکر الارسنجانی.

در مقدمه این ترجمه گفته آمده که این برگردان اگر چه واژه به واژه است، تحت اللفظی نیست. در این برگردان نخست خود واژه‌ها و جمله‌های قرآن و چگونگی ساختمانشان همراه با شرایط و موارد گوناگون کاربردشان در قرآن مجید پایه کار بوده است.

۳۲ - یاسری (تهرانی)، محمود

قرآن مجید: خلاصه التفاسیر فارسی. تهران، کتاب‌فروشی اسلامیة، ۱۳۶۱. ۴۵۶ص، رقعی، خط طاهر خوشنویس.

عنوان اصلی این ترجمه خلاصه التفاسیر است که توسط مرحوم ابوالحسن شعرانی اول بار در تهران به تاریخ ۱۳۵۲ به چاپ رسیده است. متن ترجمه به صورت زیرنویس به شیوه ادبی شامل تمام قرآن کریم است. این ترجمه به سال ۱۳۷۳ توسط بنیاد فرهنگی امام مهدی (عج) تجدید چاپ شده است.

ترجمه آیات در صفحات روبه‌روی آیات به صورت ترجمه به معنا آمده است. اضافاتی که در ترجمه داخل شده میان [ ] و توضیحات دیگر در پاورقی قرار گرفته‌اند.

۲۷ - مصباح زاده، عباس

قرآن کریم با ترجمه فارسی و تجوید. تهران، سازمان انتشارات جاویدان، ۱۳۳۷. ۷ + ۴۶۱ص، رقعی. خط مصباح زاده.

این ترجمه تحت اللفظی و به صورت زیرنویس است. هفت تن از علمای حوزه علمیه قم آن را تأیید کرده‌اند. توضیحات تفسیری، ثواب القرائة و فضل القرائة در حواشی ذکر شده است.

۲۸ - مصطفوی، سید اسدالله

قرآن مجید، تهران، اسدالله مصطفوی، ۱۳۵۵. ۱۱ + ۱۱۰۲ص، وزیری.

۲۹ - معزی، محمد کاظم

قرآن کریم. بی‌م، اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان در اروپا و انجمن اسلامی دانشجویان در آمریکا و کانادا. تاریخ پایان کتابت مصحف ۱۳۷۵ق. ۳۷۵ + ۴۴۸ص، جیبی خط طاهر خوشنویس. به همراه فهارس القرآن محمود رامیار.

ترجمه حاضر در عین تحت اللفظی بودن، ترجمه‌ای است ساده به فارسی سره با نثری روان و شیوا، و شاید بتوان ادعا کرد از بهترین ترجمه‌های تحت اللفظی و در این میان سرآمد است. مواردی که توضیحی و تفسیری بوده داخل پرانتز قرار گرفته است. چاپ اول این ترجمه به سال ۱۳۳۷ توسط کتاب‌فروشی علمیه اسلامیة صورت گرفته است.

بخش دوم

- جزء ۳۰ با استفاده از ترجمه و منتخب التفاسیر محیی‌الدین مهدی الهی قمشه‌ای رضوان الله علیه. طرح و تنظیم میر اسماعیل تقوایی. تهران، نشر معارف قرآن ۱۳۶۵ و ۱۷۴ ص.

- جزء سی‌ام قرآن مجید. تهیه و تنظیم ا. دانش اشراقی. تهران، کمانگیر، ۱۳۶۲، ۹۶ ص.

- طریقه الجنه (۲) جزء سی‌ام قرآن. چاپ سوم: تهران، حمید، ۱۳۶۴. ۲۲۴ ص.

- عم جزء: تهران، بهجت، ۱۳۶۶. ۳۵ ص.

۴ - انوار، محمد حسین

یس و القرآن الحکیم (ترجمه منظوم و تألیف) تهران، بی‌نا، ۱۳۵۵. ۲۵ ص.

۵ - باهنر، محمد جواد و رضا برقی

تعالیم قرآن مجید. تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۲. ۱۷۶ ص.

۶ - پور صفوی، یوسف

ده فرمان از قرآن مجید با ترجمه فارسی و انگلیسی. تهران، اقبال، ۱۳۴۴. ۴۰ ص.

۷ - تونی، فاضل

آیات منتخب قرآن. تهران، اقبال، ۱۳۵۰. بدون صفحه شمار.

۸ - جار اللهی، محمد صادق

دو جزء آخر قرآن مجید با ترجمه آن به زبان ساده که برای سال سوم و چهارم و پنجم و ششم دبستان تدوین گشته است. بی‌نا، بی‌نا، ۱۴۹ ص.

۹ - جبل عاملی، محمد اشرف

آیه الکرسی. اصفهان، بی‌نا، ۱۳۶۸ ق. ۸۴ ص.

۱۰ - خامنه‌ای، محمد

آیات برگزیده. تهران، بعثت، ۱۳۵۵ و ۱۳۵۸. ۲ ج.

۱ - اشرفی تبریزی، محمود

سوره انعام و طریقه ختم آن به انضمام دعای توسل. تهران، مروی، ۱۳۶۴، ۱۲۱ ص.

عم جزء مترجم با خط درشت. تهران، مروی ۱۳۶۳ و ۱۳۶۶. ۶۹ ص.

۲ - استخری، احسان الله علی

اختیار و بیان مراد و ترجمه و تفسیر آیات بینات. تهران، دربار شاهنشاهی، امور اجتماعی، ۱۳۴۶. ۱۸ + ۴۱۱ ص.

۳ - الهی قمشه‌ای، مهدی

سوره مبارکه انعام. تهران. قدیانی، ۱۳۶۲، ۱۳۶۴، ۱۳۶۵ و ۱۳۶۶. ۱۰۰ ص.

- سوره مبارکه انعام، تهران، خورشید، ۱۳۶۱. ۱۳۰ ص.

- دعاهاى قرآن مجید. تهران، مشهد، ۱۳۵۲. ۷۲ ص.

- ۷ سوره از قرآن کریم به انضمام آیه الکرسی و آیه‌هایی از

جهاد و شهادت. تهیه و تنظیم هدایت اله ناظری و غلامرضا صالحی. تهران، صالحی، ۱۳۶۵. ۶۴ ص.

- یازده سوره از قرآن کریم به ضمیمه تعقیبات نمازها و

چند دعای دیگر. تهران، دنیای مطبوعات، ۱۳۶۱. ۱۹۱ ص.

- یازده سوره از قرآن کریم به ضمیمه تعقیبات نمازها و

چند ادعیه دیگر. مشهد، امامت، ۱۳۶۱ و ۱۳۶۵. ۱۹۲ ص.

- چهارده سوره مبارکه از قرآن مجید تهیه و تنظیم

۱. کمانگیر. بی‌جا، بی‌نا، ۱۳۶۱. ۱۴۲ ص.

- ۲۸ سوره از آخر قرآن مجید همراه با خود آموز تهیه و

تنظیم ا. دانش اشراقی. تهران، کمانگیر، ۱۳۶۱. ۴۸ ص.

- جزء سی‌ام با ترجمه فارسی برای دبستانها با استفاده از

ترجمه منتخب التفاسیر مهدی الهی قمشه‌ای. اصفهان، علی

اکبر شفعی، ۱۳۴۳. ۹۴ ص.

□

۱۷ - سراج، رضا

یازده سوره قرآن مجید به ضمیمه تعقیبات نماز و چند ادعیه
مأثوره دیگر. تهران، حافظ ۱۳۴۶.

- عم جزء با ترجمه فارسی. تهران، شرکت سهامی طبع
کتاب، ۱۳۵۰.

۱۸ - طاهری

عم جزء با ترجمه فارسی. تهران، حجر، ۱۳۶۱. ۶۸ص.

۱۹ - عنایت الله اف

آیاتی از قرآن مجید، تهران، بی‌نا، ۱۳۲۱. ۱۳۵ص.

۲۰ - غریفی، فخرالدین

پس و اضافات و تبارک به انضمام نماز میت و تلقین و اذکار و
اوراد بعد از نماز. سندج، بی‌نا، ۱۳۴۸. ۹۶ص.

۲۱ - غفوری، علی [گلزاده]

قرآن. بی‌نا، ۱۳۵۳. ۱۴۰ص.

۲۲ - فاضلی، سعید

قاعده بغدادی ترجمه عم جزء با تعلیمات دینی و نماز همراه با
تصویر برای دانش آموزان. مشهد، حبیب الله شاهینی، ۱۳۶۵،
۸۶ + ۹ص.

۲۳ - فولادوند، مهدی

گلپایی از قرآن، ترجمه نمونه شامل ۲۲ سوره از قرآن به
ساده‌ترین بیان با مقدمه و توضیحات لازم. تهران، بی‌نا،
۱۳۳۶. ۵۶ص.

۲۴ - فیض الاسلام، [علینقی]

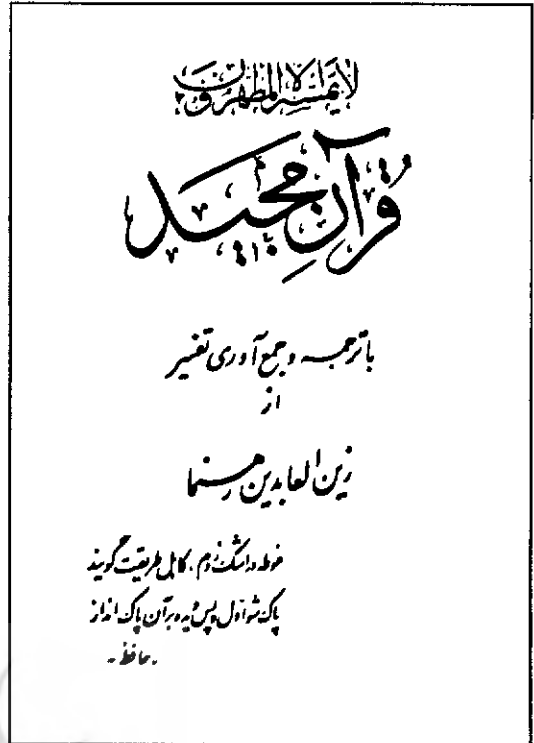
قرآن عظیم، سوره فاتحه و بقره با ترجمه و خلاصه التفسیر.
تهران، بی‌نا، ۱۳۳۹. ۱۳۸ص.

۲۵ - کاویان پور، احمد

آیات ربانی. چاپ اول: تهران، اقبال، ۱۳۷۰. ۱۶۸ص.

۲۶ - کمپانی، فضل الله

آیاتی از قرآن مجید. تهران، فروغی، ۱۳۴۸. بدون صفحه شمار.

۱۱ - خوشنویس، احمد

عم جزء مترجم با خط درشت. تهران، علمی امین، ۱۳۶۱. ۶۸ص.

۱۲ - ده بزرگی، احد

قرآن صبحگاهی آیات سبز. تهران، پیام آزادی، ۱۳۶۵. ۱۱۸ص.
معنی آیات منظم است.

۱۳ - دیانتی، علی اصغر

عم جزء. تبریز، کتابخانه فردوسی، ۱۳۶۴. ۷۰ص.

۱۴ - رحیمیان، محمد حسن

نمونه‌هایی از تعالیم قرآن. تهران، بی‌نا، بی‌تا. ۱۱۰ص.

۱۵ - رسولی، هاشم

سوره انعام با ترجمه فارسی. تهران، برهان، ۱۳۵۱. ۹۵ص.

۱۶ - سبحانی، غلامعلی

دیداری از سی‌امین تارک قاف یا در جستجوی آب حیات.
تهران، عطانی، ۱۳۵۵. ۴ + ۲۱۴ص

- آیاتی از قرآن مجید و سخنان معصومین(ع) با ترجمه فارسی در امور دنیا و دین. تهران، فروغی ۱۳۵۰. ۶۰۳ص.
- ۲۷ - مرتضائیان، علی
۲۰ - سوره از قرآن مجید، القرآن الکریم السلطانی. تهران، بی‌نا، ۱۳۶۱. ۱۲۶ص.
- ۲۸ - مصباح زاده، عباس
قرآن مجید، سوره مبارکه اسراء. تهران، اقبال، ۱۳۴۵. ۱۷ص.
- قرآن مجید، سوره مبارکه لقمان. تهران، اقبال، بی‌تا.
- قرآن مجید، ده سوره با ترجمه. تهران، اقبال، بی‌تا، ۴۴ص.
- بیست و دو سوره قرآن مجید. تهران، اقبال، ۱۳۶۴، ۲۸ص.
- یک جزء قرآن مجید با ترجمه فارسی عم جزء. تهران، اقبال، ۱۳۶۳، ۸۶ص.
- خلاصه‌ای از آموزش قرآن کریم و عم جزء. تهران، قدیانی، ۱۳۶۶، ۸۸ص.
- جزء سی‌ام قرآن کریم به ضمیمه ادعیه قرآنی. تهران، قدیانی، ۱۳۶۶. ۹۶ص.
- ۲۹ - معزی کاظم
سوره مبارکه انعام با ترجمه کامل. تهران، برهان، ۱۳۶۶. ۱۰۰ص.
- سوره مبارکه انعام با طریقه ختم آن. تهران، حمید، ۱۳۶۶، ۱۳۶ص.
- یک جزء قرآن مجید با ترجمه فارسی عم جزء، نماز با ترجمه فارسی. تهران، کتاب فروشی اسلامیة، ۱۳۶۶، ۶۶ص.
- ۳۰ - موسوی، علی اکبر
آخرین داوری دردهای جهان، کلام حق. تهران، بی‌نا، ۱۳۹۶ ق
۱۳۵۵/ و ۱۳۵۷.

• منابع :

- ۱- سلطانی فر، صدیقه و مریم حکیم سیما. کتاب‌شناسی قرآن و علوم قرآنی. چاپ اول: تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۰، ۴۴۰ص، وزیری.
- ۲- دایرة المعارف تشیع، ج ۱ تا ۴.
- ۳- بنارق، عصمت و خالدان. کتاب‌شناسی جهانی ترجمه‌ها و تفسیرهای چاپی قرآن مجید ب شصت و پنج زبان (۱۵۱۵ - ۱۹۸۰م). چاپ اول: مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۷۳. ۳۵۹ص، وزیری.
- ۴- جلالی نایینی، محمدرضا. تاریخ جمع قرآن کریم. با مقدمه دکتر احمد مهدوی دامغانی. چاپ اول: تهران، نشر نقره، ۱۳۶۵. هفتاد و چهار + ۴۹۴ص، وزیری.
- ۵- یاحقی، محمد جعفر. فرهنگ‌نامه قرآنی، ج ۱، چاپ اول: مشهد، آستان قدس رضوی، ۱۳۷۲. هشتاد و هشت + ۳۷۲ص، وزیری.
- ۶- خرمشاهی، بهاء الدین. قرآن پژوهی (هفتاد بحث و تحقیق قرآن). چاپ اول: تهران، مرکز نشر فرهنگی مشرق، ۱۳۷۲. ز + ۸۲۶ص، وزیری.
- ۷- خرمشاهی، بهاء الدین. قرآن شناخت، مباحثی در فرهنگ آفرینی قرآن. چاپ اول: تهران، طرح نو، ۱۳۷۴. ۳۶۳ص، رقعی.
- ۸- رامیار، محمود. تاریخ قرآن، چاپ دوم: تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۲. پانزده + ۸۰۸ص، وزیری.
- ۹- نجفی، سید محمدباقر. دین نامه‌های ایران، کتاب‌شناسی موضوعی کتاب‌های دینی ایران. چاپ اول: گُتلن (آلمان)، poppdruck، ۱۹۸۷. ۴۸۹ص، وزیری.
- ۱۰- بیّنات، ش ۱- ۷.
- ۱۱- فصلنامه پژوهش‌های قرآنی، ش ۱.